

Hisslərimi gizlədə bilmədiyim üçün zərər çəkmişəm

Hamlet İ saxanlı: "Xarakterim, xasiyyətim bəzən məni çətin vəziyyətlərə salıb"

Deyirlər insanlar üç qismə bölünür: alimlər, tələbələr və su üstə saman çöpü kimi adamlar (nə öyrənən, nə də öyrədənlər). "Art-club" rubrikasının budəfəki qonağı birinci qismə aiddir – alimdir, amma incəsənətə çox bağlı olan şair-alimdir. Qonağımız hələ SSRİ dövründə ilk özəl ingilisdilli universitet yaradan və ona rektor kimi rəhbərlik etməkdə olan Hamlet İ saxanlıdır. Çox geniş əhatəli alim və böyük elmi gücə, potensiala malik olan Hamlet İ saxanlı öz yazılarında həmçinin poeziya və fəlsəfə, beynəlxalq münasibətlər, tarix, jurnalistika və digər sahələrin problemlərini də araşdırır.

Böyük həvəs və ehtirasla, güc və enerji ilə elmi araşdırmalar aparan, quruculuq işləri ilə məşğul olan Hamlet İ saxanlı, eyni zamanda, istedadlı şair kimi də geniş tanınır.

Onun şeir kitabları Azərbaycanda, Rusiyada, İranda, Gürcüstanda çap olunub. Türkiyədə, Çində çapa hazırlanıb. Üstəlik, o özü də məşhur şairlərin əsərlərini ruscadan, ingiliscədən, fransızcadan Azərbaycan dilinə ustalıqla çevirib, oxucu və mütəxəssislərin rəğbətini qazanıb. V.A.Jukovski, F.Baratinski, F.İ.Tütçev, A.Fet, S.Yesenin, N.S.Qumilyov, A.Axmatova, C.Bayron, H.Bleyk, R.Gerrik, De Neval kimi şairlər bu sıradandır.

Hamlet İ saxanlının poeziyası musiqi ilə dolu, ürəyəyatan və könülləri ehtizaza gətirəndir. Məhz buna görə onun şeirləri Azərbaycan bəstəkarlarının diqqətini cəlb edib. Çoxsaylı lirik və epik şeir və poemaları əsasında gözəl mahnılar yazılmış və musiqili tamaşalar hazırlanmışdır. Şairin "Xəzər Universitəm" şeirinə görkəmli bəstəkarlar, xalq artistləri Ramiz Mustafayev və Vasif Adıgözəlov musiqi-himn yazmış, "Xəzərimin sorağında" şeirinə Ramiz Mustafayev, "Hicran" şeirinə Vaqif Gərayzadə, "Yaşamağa nə var ki?!" şeirinə Lütfiyar İmanov, "Səni sevdim çox sadəcə", "Gözəldir", "Lalə", "İnciçiçəyi", "Külək və qız", "Tək qalmaq istəyirəm", "Tez gəlin", "Dünyam" şeirlərinə Nailəxanım İsayeva (Hamlet İ saxanlının həyat yoldaşı), "Baş açmadım bu dünyadan", "Bakı" şeirlərinə Elza Seyidcahan, "Görüş yerimiz" şeirinə Cahangir Zülfüqarov, "Qədim sual", "Möcüzəli gecə", "Uşaqılıqda qalan buludlar" və digər şeirlərinə, həmçinin şairin fəlsəfi şeirlər silsiləsi əsasında qurulmuş "Ömür yolu bircə andır" adlı tamaşaya Dilarə Qulamova könüləncən musiqi bəstələmişlər.

Hamlet İ saxanlının "Ziyarət" poemasına bütövlükdə musiqi bəstələyən Cavanşir Quliyev şairin 11 şeirini də mahnıya çevirib. Bu və başqa mahnılar və musiqili tamaşalar Brilliant Dadaşova, Lütfiyar İmanov, Flora Kərimova, İlqar Muradov, Rəşidə Behbudova, Manana Caparidze, Elza Seyidcahan, Samir Cəfərov, Fədayə Laçın tərəfindən ustalıqla ifa olunmuş, olunur, dinləyici və tamaşaçıların ürəyini oxşayır. Arif Babayev, Alim Qasimov, Nəzakət Teymurova, Zabit Nəbizadə kimi muğam ustaları da Hamlet İ saxanlı yaradıcılığına müraciət etmişlər.

- Siz böyük elmi potensiala malik olan alim, saysız kitabların müəllifisiniz. İndiki zəmanədə uşaqlara "böyüyəndə kim olmaq istəyirsən?" sualı ilə müraciət etsələr, çətin ki, "alim" cavabı verən tapılsın. Bəs Hamlet müəllim uşaqılıqda kim olmaq istəyib?

- Mən Gürcüstanda doğulmuşam. Məktəb illərində ədəbiyyatı çox sevirdim. Hər sahəyə, hər bir fənnə həvəsim, bir ehtirasım var idi. Peşə seçiminə gəlincə, mən çox çətinlik çəkirdim, çünki bir tərəfdən dəqiq elmləri çox sevirdim, xüsusilə riyaziyyatı – hamı bu sahə üzrə qabiliyyətli olduğumu deyirdi; digər tərəfdən isə ədəbiyyatı çox sevirdim və bu sahə qarşımda geniş humanitar üfüq açırdı. Mən də, yəqin ki, bir çox başqa uşaqlar kimi fikrimi tez-tez dəyişirdim, bu, normal bir haldır.

Amma qərara gəlmişdim ki, hansı sahəyə yiyələnməyimdən asılı olmayaraq, mən o sahənin alimi, peşəkarı olacağam. Bu qənaətə gəlməyimdə oxuduğum əsərlərdə və ümumiyyətlə zəmanəmizdə alimlərə olan pərəstiş və hörmət, yəqin ki, mühüm rol oynamışdı. Bizim ailədə də elmə, alimlərə çox böyük rəğbət var idi. Biz məktəbdə oxuyanda müəllimlərimiz idmançılardan, müğənnilərdən yox, məhz alimlərdən nümunə götürməyi tövsiyə edərdilər. O vaxt yaxşı oxuyan şagirdlərə və kəndimizdən çıxan alimlərə xalq qəhrəmanları kimi baxırdılar. Alim nümunəsi görkəmli filosof Camal Mustafayev idi.

- İlk yazdığınız şeirin tarixçəsini danışa bilərsinizmi?

- İlk şeirlərimi 3-4-cü siniflərdə yazmağa başlamışdım. Həmin şeirlərdə gördüyüm, eşitdiyim hadisələr əks olunurdu. Ailəmizə böyük itki baş vermiş, əmim gənc yaşlarında vəfat etmişdi. Bu məni dərindən

kədərlandırmışdı. Bəlkə də bunu böyüklər qədər hiss etmirdim, amma onların dərin kədərini görürdüm və bu təsir şeirimdə əks olunmuşdu.

Cəfər Cabbarlı, Səməd Vurğun, Mikayıl Müşfiq, Molla Pənah Vaqif və digər şair və yazıçılarımızın əsərlərini, “Koroğlu” və digər folklor nümunələrimizi oxuyur, onlardan həzz alır, cızma-qaralarımnda onlardan bəhrələnirdim. 6-cı sinifdə oxuyanda şeir, hekayə və iki pyesdən ibarət iki qalın “yaradıcılıq” dəftərim var idi.

Bir gün ədəbiyyatsevər, yaradıcı ruhlu müəllimlərimdən biri həmin dəftərləri məndə gördü. Alıb oxudu, dediyinə görə, çox xoşuna gəlmişdi. O, yazılarımı peşəkar yazıçılara, alimlərə göstərmək istəyəndə dəftərləri müəllimin əlindən alıb gizlətmişdim. Az yaşım olmağına baxmayaraq, görünür, müəyyən dünyagörüşünə malik idim və anlayırdım ki, yazılarım uşaq yazısı kimi gözəl təsir bağışlasa da, onlar tanıdığım, sevə-sevə oxuduğum şair, yazıçı və dramaturqların yazdıqları kimi deyildi... Mən onların çap olunmasını istəmədim.

Bu günə qədər də işimdə harmoniya yaratmağa can atıram, hər bir detala fikir verirəm, dəqiqliyi və səlisliyi sevirəm, bu da qismən mənim riyaziyyatçı təbiətimdən irəli gəlir.

- Bəstəkarlarla əməkdaşlığınız necə başladı?

- Görkəmli bəstəkarlarımız Vasif Adıgözəlov və Ramiz Mustafayevlə, yaş fərqimiz olmağına baxmayaraq, dost idik. Mən təməlini qoyduğum Xəzər Universitetinin himnini yazmaq üçün bəstəkarlar arasında müsabiqə elan etmək istədiyimi rəhmətlik Vasif Adıgözəlova bildirdim. O vaxtlar o, Bəstəkarlar İttifaqının sədri idi və soruşdu ki, sözlər kimə məxsusdur. Mən də söylədim ki, “müəllif özüməm”. Bir müddət keçəndən sonra Vasif müəllim mənə Ramiz Mustafayevlə bərabər himni yazacaqlarını söylədi. Həmin himni Azərbaycan Dövlət Simfonik Orkestri ifa etdi və Azərbaycan Dövlət Xoru oxudu.

Həyat yoldaşım Nailə İsayeva musiqçidir. Bir dəfə onun ad günündə gedib ona hədiyyə almağa tənbəllik etdim. Evdəcə “Səni sevdim çox sadəcə” şeirini yazıb ona verdim. Qonaqlarımız var idi və mən hiss etdim ki, həyat yoldaşım şeiri çox bəyəndi, təkrar-təkrar qonaqlara oxudu, ertəsi gün isə həmin şeirə musiqi bəstələdi. Düz altı ay mahnını heç kəsə vermədi. Amma günlərin bir günü bir məclisdə İlqar Muradovu dinləyib mahnını məhz bu zərif səslə ifaçıya verdi. Siyavuş Kərimi aranj (çoxsəsli musiqi tərtibatı) etdi. İlqar Muradovun ifası əla oldu.

- Deyirlər ki, riyaziyyatı bilməyən insan istedadsızdır. Razısınızmı bu fikirlə? Sizə daha çox riyaziyyat yaxındır, yoxsa poeziya?

- Riyaziyyat həddindən artıq dərin və çox gözəl bir elmdir. Bu elmin gözəlliyini onunla məşğul olanlar başa düşür, kənardan müşahidə edənlər yox. Amma o fikirlə razı deyiləm ki, riyaziyyatı bilməyən savadsız və istedadsızdır və ya hansısa digər sahənin görkəmli nümayəndəsi ola bilməz. Ölçü, hesab və qiymətləndirmə hər bir insana lazımdır. Amma tutaq ki, rəssam riyaziyyatı bilməsə də, gözəl rəssam ola bilər. Puşkin söyləyirdi ki, “mən riyaziyyatdan heç nə bilmirəm və bilmək də istəmirəm”. Amma bu ona böyük şair olmağa mane olmadı. Poeziyanın, yoxsa riyaziyyatın mənə daha yaxın olması sualına gəlincə... İnsanın üç-beş övladı ola bilər, hamısı da bir-birindən fərqli. Amma övladların hər biri ona əziz və doğma olacaq.

- Azərbaycan SSRİ-nin tərkibində ikən siz ilk dəfə olaraq özəl, ingilisdilli universitet yaratdınız. Əsas məqsədiniz nə idi?

- Mən SSRİ-nin mövcudiyyətinin son 20 ili içində aspiranturanı da, doktoranturanı da Moskva Dövlət Universitetində və SSRİ Elmlər Akademiyasının Steklov adına Riyaziyyat İnstitutunda keçmişdim. Çalışdığım sahə daha çox Qərbi Avropa, Kanada və Birləşmiş Ştatlarda inkişaf etdiyi üçün həmin ölkələrə tez-tez səfərlərim olurdu. Ordakı maraqlı universitetləri görüb bizimkilərlə müqayisə edirdim. Anlayırdım ki, nəinki Azərbaycanda, bütün SSRİ-nin təhsilində böyük bir böhran var. Həmin böhran, demək olar ki, heç bir yeniliyin, yeni məzmun, forma və texnologiyaların tətbiq olunmamasından, köhnəliyin hökm sürməsindən qaynaqlanırdı. Rüşvət və tapşırıq sistemi baş alıb gedirdi. Mən həm azərbaycanca, həm rusca məqalələr yazdım, onlar “Kommunist” və “Bakinski raboçi” qəzetlərində dərc olundu.

Bir gün hökumət tərəfindən, Baş nazirdən mənə xəbər gəldi: “Sizin fikirləriniz xoşumuza gəlir və biz Azərbaycan universitetlərinin müasir tələblərə cavab vermədiklərini görürük. Bəlkə bir universitet yaradaq?” O zamanlar tez-tez xaricə gedib-gəlirdim, işləyirdim, amma bu qazancla böyük maliyyə vəsaiti tələb edən universitet yarada bilməzdim. Mən üç dildə (Azərbaycan türkcəsində, ingiliscə və rusca) dərc olunmuş “Xəzərin sorağında” adlı kitabımda məhz bu yaranma tarixçəsindən bəhs etməyə çalışmışam. Başımıza çox işlər gəldi. Həm iqtisadi, həm siyasi problemlər yaşadıq. Mane olanlar, intriqaclar çox idi. Məqsədimiz müasir universitet yaratmaq və orada ziyalı, intellektual insanları, elm və incəsənət xadimlərini bir araya toplamaq idi. Bütün çətinliklərə baxmayaraq, bunu edə bildik.

- Xəzər Universitəsinə tələbələr ixtisasından asılı olmayaraq, incəsənətin hər bir növü ilə məşğul ola bilərlər. Onların fənn seçimi necə baş verir?

- Bizim universitetdə "Azərbaycan dili" və "Azərbaycan tarixi"ndən əlavə, başqa universitetlərdən fərqli olaraq, daha iki humanitar fənni ixtisasından asılı olmayaraq hamı keçir: "Azərbaycan ədəbiyyatı" və "Azərbaycan mədəniyyəti". İkincisinə musiqiyə aid fənlər, xalçaçılıq, zərgərlik və s. daxildir. Təsəvvür edin ki, tələbələr bir otaqda xalça toxuyurlar, o biri otaqda gümüş əşyalar düzəldirlər. Bizim rəqs ansamblımız bütün dünyanı gəzib-dolanır. Muğam sinfində Arif Babayev öz dəstəsi ilə dərs keçir. Yeganə xanım Axundova Azərbaycan və dünya musiqi incilərini tələbələrə öyrədir. Xorda bir çox ölkələrin tələbələri oxuyurlar. Yəni seçim azaddır, kimə nə yaxındırsa, kimin zövqünü nə oxşayırsa, onu da seçir.

- Başqa universitetlərdən fərqli olaraq Xəzər Universitəsinə ibadət edən tələbələr üçün otaq da ayrılıb. Siz kitablarınızda "İslam sivilizasiyası" kimi bir mövzuya tez-tez toxunursunuz. Sizcə, Azərbaycanda islamın vəziyyəti necədir? Türkiyədə bir çox təhsil ocaqlarında qızları hicabla dərsə girməyə qoymurlar. Buna münasibətiniz necədir?

- "İslam və cəmiyyət", "cəmiyyətdə islam", "islam və müasirlik" çox həssas mövzulardır. Bizim universitetdə "İslam və modernləşmə" mövzusunda tanınmış mütəxəssislərin, o cümlədən əcnəbi alim və ictimai xadimlərin iştirakı ilə seminar, konfrans, simpoziumlar keçirilir. Bir var tarixi islam, bir də var islam elmi və mədəniyyəti. İslam VII əsrdə yaranıb. Onun geniş ərazilərə yayılmasından sonra islam ölkələri dünyanın elm və mədəniyyət mərkəzinə çevrildi. Riyaziyyat, astronomiya, tibb, fəlsəfə kimi elmlər inkişaf edir, tarix, psixologiya, musiqi, təhsil çiçəklənirdi, Avropa isə qaranlıq çağda idi.

XII əsrdən etibarən İslam sivilizasiyası və islam ölkələri yavaş-yavaş zəifləməyə başladı. XV-XVI əsrlərdə hərbi cəhətdən çox güclü olan Şərqi (Osmanlılar, Səfəvilər və Hindistan yarımadasında Böyük Moğollar adlanan türkdilli sülalələr) artıq elm, təhsil və iqtisadiyyatın təşkili sahələrində geriləmişdi. Bu dövlətlər güclənməkdə olan Avropa qarşısında müdafiəyə keçməyə məcbur oldular. Orta əsrlərdə ciddi islahatlar keçirə bilməyən Şərqi yalnız XIX əsrdə bu barədə ciddi düşünməyə başladı, əlbəttə ki, öz əzəmətli mütəfəkkir, yaradıcı insanların təmsilində. Bu geriliyin əsas səbəbini bir qisim insanlar islam dinində görür, digərləri isə islami dəyərləri qorumaqla daha dinamik cəmiyyətə keçidin zəruriliyini iddia edirdilər.

Azərbaycanda, Misirdə, İranda, Osmanlı və Hindistanda da belə cərəyanlar mövcud idi. Bütün müsəlman dünyasında çıxış yolları aranır, bənzər siyasi proqramlar irəli sürülürdü. Əsasən avropalaşmaq, amma kimliyimizi unutmamaq kimi şüar və düsturlar meydana atılırdı.

Bu gün cəmiyyətimizdə islami böyük dəyər kimi və əksinə, böyük təhlükə kimi qəbul edilənlər var. Məsələnin kökü ondadır ki, bir var dini inanc – insanın içində olan, əxlaqını saflaşdıran iman, bir də var siyasət – dini məcburiyyət aparatına çevirən, xüsusi düzəldilmiş normalar: "sən mütləq namaz qılmalısən, mütləq başını bağlamalısan, belə olmalıdır və ya başqa cür olmalıdır". İnsanı nəyəsə məcbur etsən, o, həmin şeyə qarşı bir mexanizm axtaracaq, sonra da hücumə keçəcək.

Tələbələrin hicablanmasına qarşı çıxmağa gəlinə, götürək elə Türkiyəni. Cəmiyyətdə qorxu yaranır ki, millətdə birdən bir qapanma prosesi gedər, ölkə modern dünyadan geri qala bilər, dünyəvilik yox olar. Oxşar məsələ cəmiyyətimizdə, mediada, bir neçə dəfə parlamentimizdə müzakirə olunub. Məndən də müsahibə alıblar və mən öz fikirlərimi bildirmişəm. Bu, vicdan məsələsidir, nə hicablanmağa məcbur etmək olar, nə də zorla başını açmağa. Onu da qeyd etmək istəyirəm ki, Azərbaycan müxtəlif dinlər arasında dialoq və dostluğun bərqərar olduğu, eyni zamanda İslam mədəniyyəti ilə dünyəvilik qovuşduğu bir ölkədir.

- Hərəkətləriniz hər zaman təbiətinizdənmi doğub, yoxsa?.. "Ölümdən sonra yaşamaq istəyirsinizsə, özünüzdən sonra ölməz bir əsər buraxın". Hansı əsəri ölməz hesab etmək olar?

- Təkcə onu deyə bilərəm ki, humanitar və ictimai mövzuya aid yazılarımda, eləcə də şeir və poemalarımda hansısa bir şəxsi, bir siyasəti vəsf etməklə, ideoloji cəbhənin silahını daşımaqla məşğul olmamışam. Bu, təbiətimə ziddir, mən hər zaman təbiətimin istədiyini etmişəm və düşündüyümü cəmiyyətə açıqlamışam. İnsanın fikrinə hörmətlə yanaşmış, lakin onun vəzifəsinə, hansı təbəqədən olmasına baxmayaraq, düşüncələrimi onun üzünə olduğu kimi demişəm. Sözümlə əməlim bir-birinə həmahəng olub.

O ki qaldı ölməzliyə, bu, ağır məsələdir, onun cavabı zamandır. Yazının gücünü göstərən meyar peşəkarlıq və səmimiyyətdir. Süni, içdən gəlməyən, uydurma ilə dolu əsərin ömrü çox olmaz. Səmimiyyət üzərində yazılan gözəl əsərsə yaşamağa haqlıdır və ölməz olmağa namizəddir. Zamanında çox səs-küyə səbəb olan bir sıra əsərlər sonrakı nəsillər tərəfindən heç oxunmayıb və yaxud da əksinə, öz zamanında qəbul olunmayan bir sıra əsərlər sonradan böyük rəğbət qazanıb.

- "Hər şey çox olduqda ucuz olar, bircə ağıldan başqa". Heç ağıllı olduğunuza görə zərər çəkmisiniz?

- Ađlıma gr he zaman zrr kmmiŖm, amma hisslrim, emosiyalarım gr kmŖm. Fikirlrimi gizld bilmdiyimdn bzi iŖlrim lngiyib. ox vaxt gzlyiblr ki, mn hmin an susum, amma mn danıŖmıŖm v ya gzlyiblr ki, danıŖım, mn susmuŖm. Bu da ađlımdan yox, xasiyytimdn irli glir. Xarakterim, xasiyytim bzn mni tin vziyytlr salıb...

- XoŖbxtliyi bir szl ifad edin...

- Hyatın mnası xoŖbxtlikdir. Hr bir insan xoŖbxt olmaq n yaŖayır. XoŖbxtlik xoŖ, faydalı iŖ olan EHTİRASDIR. İnsanın hr hansı bir iŖi yaradıcı ehtirasla yaŖamasıdır; elm olsun, snt olsun, iŖ dnyası v ya idarilik olsun, fr etmz. Yaratmaq eŖqi, yeni addım atmaq ehtirası insanı xoŖbxt edir.

Sevinc İsmayil

“Ayna” qzeti,

17 yanvar 2009-cu il